

проблеми конкретного містечка, мегаполіса, графства, штату і вже потім міжнародні проблеми. І не лише в Сполучених Штатах, але і в Україні багато хто звик жити за цим правилом. В останні п'ять років українське суспільство та еліта були надто заглиблені у внутрішні процеси. Але порядок у мурашнику, де всі зайняті власними справами, підтримується рівно до того моменту, як його не спробує розворушити ведмідь. При цьому мурашки не здатні передбачити час приходу ведмедя. Ми ж можемо відстежувати зміни зовнішнього середовища та готувати адекватні відповіді. Настав час опікуватися не лише погодою у власному домі, але і мислити глобальними категоріями.

Дьомін О.О.,
Директор Інституту міжнародних відносин
Національного авіаційного університету,
Біленко Т.І.,
к.е.н., доцент,
Інститут міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

СУЧАСНА СВІТОВА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА: ГОЛОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ

Вступ

Процеси глобалізації, що охопили світову економічну систему, зробили її чутливою до поширення економічних циклічних коливань. Інтеграційні процеси, діяльність транснаціональних корпорацій, відкритість економіки і ринків привели до надзвичайно великого ступеню взаємозв'язків і, звідси, взаємозалежності національних господарств. Через механізм взаємопов'язаних фінансових ринків фінансові труднощі й негаразди передаються від однієї країни до цілого ряду інших країн.

Відкрита торгівля і вільне пересування з країни в країну капіталів і робочої сили в рамках створеного 60 років тому Європейського Економічного співтовариства завжди надавало економічні переваги учасникам цього інтеграційного угруповання. Майже чверть світового торговельного обороту припадає зараз на країни Європейського союзу. Світові економічні кризи, починаючи з середини 50-х років і, особливо, криза 1974-1975 р.р., а потім криза на початку 80-х років продемонстрували взаємозалежність економіки різних країн, виявили шляхи передачі економічних коливань в реальному секторі між різними державами, а також загальні фінансові та економічні наслідки поширення глобалізації в світі.

Аналіз досліджень і публікацій

Питанням причин розвитку світової економічної кризи 2008-2009 років присвячений певний, не сказати, що дуже великий, перелік публікацій у вітчизняній науковій пресі. Це, перш за все, науково-аналітичне дослідження під редакцією В.М.Гейця, що було здійснено Інститутом економіки та прогнозування НАН України – «Розгортання фінансово-економічної кризи в Україні в 2009 році: негативні наслідки та засоби їх пом'якшення» (2009).

Також можна відмітити ряд наукових статей з актуальних питань форм прояву світових економічних криз (С.Юрій, 2008), з питань наслідків світової фінансової кризи для малої країни з відкритою економікою на базі широковідомої моделі малої відкритої економіки (В.Тарасов, 2008), а також з питань теоретичних основ грошово-кредитної політики в умовах світової фінансової кризи (В.Бурлачков, 2009) та з питань впливу кризи світових фінансових ринків на стан фондового ринку (К.Іванова, 2009) та на банківську систему України (Л.Клюско, 2008).

Невирішена частина загальної проблеми

Аналіз наявної наукової і періодичної преси за останній рік, в тому числі як української, так і американської й європейської, а також Меморандуму українського уряду і Міжнародного валютного фонду, всієї наявної законодавчої та документальної бази з питань стану окремих ринків в певних країнах та адміністративно-нормативних актів, що приймаються урядами США, Євросоюзу і, звичайно ж, урядом України по виходу з фінансової та економічної кризи, дозволяє зробити узагальнення, що практичним інструментам конкретної монетарної, чи фіскальної, чи валютної або зовнішньоторговельної політики відводиться значно більше уваги, аніж проведенню глибоко теоретичного аналізу суто методологічних питань про причини, особливості та закономірності кризи, її прогнозовані наслідки для реального сектора і для зовнішньоекономічних відносин в світі. Уряди окремих країн вишукують власні шляхи і інституційні форми пристосування до умов дефіциту фінансових коштів і банківського капіталу для інвестування в економіку своїх країн. Де в чому вони переймають досвід один в одного, де в чому користуються коригувальними програмами МВФ, що супроводжують отримання фінансових коштів шляхом стенд-баю.

Але глибокого теоретичного підґрунтя під розробкою тих чи інших національно принагідних заходів економічної політики в певній країні практично досі немає.

Звичайно, ми не претендуємо на якісь вичерпні теоретичні узагальнення картини розвитку світової кризи 2008-2009 років, але, оскільки нагальна необхідність такого теоретичного аналізу (в тому числі і порівняльного) дійсно існує, метою даної статті буде саме спроба теоретичного аналізу та узагальнення шляхом певної структуризації загальних рис і особливостей світової економічної кризи 2008-2009 років.

Виклад основного матеріалу

Як і кожне економічне явище, економічна криза, що виникла у 2008 році і певною мірою продовжується і зараз, має загальні і особливі риси як щодо особливостей виникнення і протікання кризи, так і щодо специфіки кризових явищ у різних країнах. Загальні риси характеризуються спільною картиною причин виникнення кризових явищ в економічному секторі, передуванням явищ фінансового буму, зниженням платоспроможності і кредитоспроможності населення, падінням цін на ринку нерухомості, важким станом комерційних банків і погіршенням умов кредитування і інвестування підприємств у реальному секторі економіки. Різке зниження фондових індексів, падіння

ринкової вартості активів і численні банкрутства спостерігались у більшості розвинутих країн, а також у країнах, що перейшли до ринку. До загальних рис прояву фінансової нестабільності слід віднести нестачу кредитних ресурсів і втечу іноземних капіталів з країн, що розвиваються, зокрема з України, а також із деяких країн Євросоюзу (Литви, Латвії та Естонії) до країн базування капіталу, тобто до США та до розвинених країн Європи, що вкладали капітал у сферу нерухомості не тільки в своїх країнах, але зокрема в вище зазначених.

До загальних рис економічної кризи також слід віднести те, що в цілому ряді країн в провідних галузях промисловості спостерігається структурна криза, що знайшло відображення в щоквартальному зниженні темпів виробництва у окремих галузях на тлі падіння кон'юнктури на цих ринках і зниження цін на продукцію, що належить до фондових товарів.

Загальною ознакою сучасної економічної кризи практично в усіх країнах є падіння темпів зростання ВВП та суттєве збільшення безробіття. Так, лише в листопаді 2008 безробіття в США збільшилось на 2 мільйони чоловік. В Україні ж у наступному, 2009 році, за даними МВФ, очікується близько 9,6% безробітних від загальної чисельності робочої сили.

Спільною рисою прояву світової економічної кризи стала нестача капіталів для інвестування та значні фондові втрати провідних компаній світу.

Разом з тим спорідненою реалією для всіх країн стало стрибкове зменшення міжнародних цін на нафту і, відповідно, на бензин, що мало б позначитись на формулах розрахунків ціни на газ та інші види пального, які застосовуються в різних країнах. Тобто особливістю даної кризи, що тим не менше спостерігається практично в усіх країнах, є те, що вона розгорнулася на тлі двох контртенденцій: з одного боку, роздутий вал споживчого кредиту, фінансово-кредитна криза, падіння цін на ринку нерухомості, фондова і банківська криза, а з іншого боку, значне світове зменшення цін на нафту, що слід було б віднести до позитивного шоку пропозиції, сприяючого зростанню виробництва в реальному секторі шляхом зменшення питомих витрат виробництва за рахунок енергетичної складової.

І якщо головний теоретичний висновок щодо послідовності настання економічної кризи підтверджується, а саме в ствердженні того, що її розгорненню передувала кредитно-фінансова криза, то загальною особливістю даної економічної кризи є те, що вона складається з декількох структурних криз в окремих секторах і галузях економіки, які виявились особливо вразливими щодо біржових коливань курсів акцій своїх підприємств (фондова складова економічної кризи), а в другу чергу, є залежними від змін зовнішньоекономічної кон'юнктури на ринках своєї продукції, а отже від структури і динаміки глобалізаційних процесів (глобалізаційна складова).

Слід також окремо наголосити на існуванні певного, досить складного співвідношення інтересів державних органів, наднаціональних керівних органів ЄС і інтересів транснаціональних корпорацій, оскільки останні підпорядковують свою діяльність власним глобальним інтересам в сфері політики поглинань і фондовим пріоритетам, а зовсім не піклуванню про збалансованість державного бюджету, стан платіжного балансу чи зростання

безробіття у власній країні базування, або ж про загальну фінансову відповідальність даної країни по підтримці сталого рівня свого валютного курсу щодо корзини інших світових валют або ж про стан зовнішнього боргу в частині збільшення зовнішніх державних запозичень.

До узагальнюючих ознак сучасної світової економічної кризи слід, на нашу думку, віднести й те, що більшість країн у підсумку демонструють економічну стратегію, що стала наслідком фінансової кризи та утворення дефіциту капіталу і інвестицій, що потягнуло за собою відкликання з-за кордону власних короткострокових капіталів із створенням відповідного дефіциту банківського кредитного капіталу в інших країнах-банківських позичальниках. Таким чином, падіння виробництва, викликане погіршенням світової кон'юнктури, зниженням цін на біржові товари (чорна і кольорова металургія, нафта), надмірними обсягами кредитування внутрішнього споживання, відірваним від реальної платоспроможності, неконтрольованим розкручуванням іпотеки, що призвело до фінансового обвалу на тлі кризи на ринку нерухомості, перекинулось на більшість країн ланцюговим шляхом і набуло змісту загальносвітової кризи. І якщо в Сполучених Штатах Америки чи в провідних країнах Євросоюзу темпи зниження обсягів виробництва ВВП склали від 1,0% до 4,5% в залежності від країни, то в окремих європейських країнах, зокрема в Україні, в Угорщині та в Ісландії ситуація виявилась катастрофічною порівняно з іншими. В Україні, зокрема, стагфляція розгорнулася на базі втечі короткострокових іноземних капіталів за кордон в свої країни базування через нестачу капіталів там, а також на базі світового падіння попиту і цін на продукцію чорної металургії, яка є в Україні головним постачальником експортних валютних надходжень. До внутрішньоекономічних факторів, що дестабілізували українську економіку, слід віднести надмірні обсяги кредитування споживання і придбання нерухомості, зокрема кредитування інвестиційних процесів будівельного бізнесу із значними ризиками, що фінансувались за рахунок зовнішніх запозичень вітчизняними банками капіталів за кордоном. В Україні також специфічною ознакою економічної кризи стала інфляція на споживчому ринку, що однак не супроводжувала виробничого буму в реальному секторі економіки, оскільки споживча інфляція торкалась в першу чергу специфічних ринків імпортованих автомобілів і побутової техніки. Ще й до того ж значно зросли ціни на продукцію імпортованого виробництва після переходу Національного банку України від імпортомотивованої політики фіксованого курсу гривні до політики плаваючого валютного курсу, що на тлі спекулятивної поведінки комерційних банків і панічного попиту з боку населення на долари, як загальнонаціональну "резервну" валюту, призвело до стрибкової девальвації гривні до долара і стихії в галузі ціноутворення як на імпортовані товари, так і на аналогічну продукцію вітчизняного виробництва.

Ну і звичайно ж, загальною закономірністю було те, що до інфляції в Україні призвело переважання темпів росту оптових цін над темпами росту роздрібних цін, негнучкість вітчизняної системи оподаткування

підприємництва, а також існування в країні багатоступеневої системи посередників і усталених корупційних схем.

До прояву загальних рис сучасної світової економічної кризи слід віднести в Україні і фондовий обвал та загрозу реприватизації українських підприємств іноземними компаніями, банками та ТНК, продаж частки акцій українських підприємств – боржників за низькими цінами закордонним підприємствам – конкурентам, що в будь-якому випадку мало б своїм наслідком не тільки зниження конкурентноздатності українських підприємств, втрату контролю, але призвело б до значного збільшення рівня монополізації в цих галузях. Найбільш негативними засобами вимушеного реагування на економічну кризу в Україні та на існування загального (і державного і корпоративного) зовнішнього боргу в розмірі понад 100 млрд. дол., було б прийняття рішення про додаткову грошову емісію гривні, про зняття вето на вільний продаж землі, про жорсткі антисоціальні рестрикційні фіскальні заходи по запровадженню режиму бюджетної економії, або ж взагалі оголошення внутрішнього дефолту.

Не менш вразливими щодо внутрішніх загальнодержавних пріоритетів були б і заходи по продажу акцій великих українських підприємств-боржників іноземним компаніям внаслідок їхнього банкрутства чи технічного дефолту через непогашення євробондів, як прямим шляхом, через зміну власника, так і непрямим шляхом через механізми світової чи європейської депозитарної розписки або ж найгіршим шляхом через додаткову грошову емісію на погашення боргу.

Ці обставини можуть декому нагадувати економічну ситуацію і загальний перебіг подій, що відбувались в Таїланді і в Аргентині, з певною специфікою, що витікає із структури зовнішніх запозичень і з їх географічного походження, із співвідношення прямих і портфельних інвестицій, із пропорції між короткостроковими зобов'язаннями і довгостроковими. Складність сьогоденної економічної ситуації в Україні полягає в тому, що замість того, щоб кредитувати цільовим призначенням малий і середній бізнес, в тому рахунку з метою запобігання структурному безробіттю, довгий час кредитували сферу споживчого кредиту неінвестиційних товарів, поставки імпоротної побутової техніки і автомобілів, а також житловий бізнес, а тепер після всього держава ще й буде нести тягар витрат по соціальним виплатам через вимушене зростання безробіття і звичайно ж буде, як завжди зволікати з процедурою банкрутства і дотувати нерентабельні підприємства на догоду маргіналізму вітчизняного виробника замість підтримки економічної структурної доцільності і міжнародної конкурентноздатності українських підприємств.

Специфікою сьогоденної економічної кризи в Україні, що по характеру протікання вже нагадує економічний спад на тлі зростання цін і підвищення рівня монополізму, є й те, що структурні диспропорції, охопивши ринок нерухомості, фондовий ринок, банківську сферу та експортну галузь чорної металургії, плавно перетікли в сферу енергетичного ринку, де кожний з учасників, в тому числі, і Росія, намагалися в умовах кризи переслідувати перш

за все власні інтереси економічної вигоди або компенсувати фінансові втрати шляхом перегляду умов контрактів з метою підвищення цін. Ситуація зі структурною енергетичною кризою в Україні є досить строкатою і суперечливою: по-перше, світове обвальне зниження цін на нафту в 2008 році майже не знайшло свого адекватного економічного відображення в структурі виробничих витрат українського виробництва в частині енергетичної складової. А отже, те, що теоретично вважалось би позитивним шоком пропозиції на ринку нафти, не сприяло збільшенню сукупної пропозиції в Україні, оскільки майже двократна девальвація гривні знівельовала тоді цю нафтову цінову енергетичну перевагу, призвівши до загального здорожчання імпорту. По-друге, зростання в результаті домовленостей ціни на газ для України на тлі девальвації гривні через крос-курсів переобрахунки відносно погіршить економічні умови України по забезпеченню імпортованим газом з Росії, але навряд чи одразу спонукає до розширення видобутку власних розвіданих покладів газу через брак фінансування. Це також позначиться на загальному зростанні собівартості української продукції, що можна класифікувати як імпорт інфляції і класичний негативний шок пропозиції, що усугубляє проблему стагфляції. Але не слід забувати, що в українській девальвації гривні є значний позитивний експортний потенціал, що дозволить збільшити прибутки не тільки від всіх експортних виробництв (особливо простимульованих зниженням експортного мита), але зокрема в тій же енергетичній сфері збільшить прибутковість від експорту електроенергії, а на внутрішньому ринку це могло б спонукати до посиленого попиту на власні вироблені і складовані запаси вугілля, продукції коксохімії і газового конденсату. Останнє дає змогу віднайти власну ресурсну можливість для призменшення наслідків погіршення зовнішньої кон'юнктури, призупинити стагфляційні прояви через вимушене підвищення питомої ваги виробничих витрат, і мати час для структурного пристосування в майбутньому, а отже, віднайти найближчим часом, поряд з жорсткою кредитно-грошовою політикою і фіскальними змінами, як на тому наполягають у своїх рекомендаціях експерти МВФ, можливість не тільки стимулювати малий і середній бізнес в Україні, але і оздоровити ситуацію в реальному секторі великомасштабного виробництва в Україні і, в тому рахунку, орієнтованого на експорт. Останнє через відповідний проміжок часу, або часовий лаг, пов'язаний з тривалістю і особливостями контрактних умов, дасть відповідне збільшення експортних валютних надходжень в Україну, збільшення обсягів продажу валюти на міжбанківському валютному ринку і, таким чином сприятиме певному врівноваженню валютної і фінансової ситуації.

Надзвичайно цікавим в теоретичному і практичному відношенні є порівняльний аналіз спеціальних заходів по реагуванню на фінансову і економічну кризу в різних країнах світу, що потерпали від структурних та інших негараздів. До того ж ці практичні, досить специфічні способи реагування на економічні коливання загальносвітового характеру дають певний внесок в теорію глобалізації, зокрема це стосується особливостей протікання, характеру та наслідків процесів глобалізації в світовому економічному просторі, і зокрема в інтеграційних угрупованнях як Європейський Союз. Ці

заходи реагування також є матеріалом для аналітичних досліджень в теорії розповсюдження циклічних коливань для напрацювання заходів антиінфляційної політики та інструментів конкурентної політики під тиском процесів внутрішньої і зовнішньої амальгамації, а також для пошуку шляхів співдзружного скоординованого виходу з циклу для цілого ряду країн з досить різним економічним потенціалом і системою власних економічних інтересів.

За даними аналітичної доповіді Markit, у жовтні 2008 року економіка європейських країн за показником ВВП на рік скорочувалась найбільшими темпами з часів запровадження євро, тобто за останні 10 років загальний рівень виробництва скоротився в цілому на 2%, а спад в окремих галузях був неочікувано великим, зокрема в машинобудуванні на 16%, а в металургії на 11,5%. Як відомо, розрахований Markit індекс активності виробництва не повинен опускатись нижче 50%, оскільки це означає пряме скорочення економічної активності, однак в жовтні 2008 він становив уже 44,6%.

Тим не менш, порівняльний аналіз економічної динаміки за 3-4 квартал 2008 року в різних країнах Євросоюзу, наприклад, давав незрівнянно менш тяжку картину в сфері реального виробництва і втрат темпів зростання ВВП, ніж в Україні, в якій за прогнозними даними МВФ темпи приросту реального ВВП в 2009 році мали впасти до -3% порівняно з +6,1% у 2008 році, а впали значно більше. Так, у Великій Британії за 3 квартал 2008 року економіка скоротилась на 0,5%. Це найбільше квартальне падіння за останні 18 років і перше падіння взагалі, починаючи з 1992 року. Найнижчим, починаючи з 1997 року, був показник скорочення виробництва продукції приватного сектору в Німеччині. Значно погіршитись значення індексу активності виробництва у Франції. Специфічним шляхом виходу з економічної кризи у Франції стало запропоноване президентом Н.Саркозі створення стратегічного фонду для захисту національно важливих галузей промисловості від купівлі їх іноземними компаніями. Фонд, розмір якого сягав близько 100 мільярдів євро, створював з метою інвестування в розвиток нових технологій та фінансування інноваційних проектів. Як повідомляють французькі джерела, з метою реалізації новаторських проектів французькі компанії до 2010 року були звільнені від сплати податків на нові інвестиції. Загальний обсяг такої фінансової підтримки інноваційної діяльності оцінюється в 1 мільярд євро. Президент Н.Саркозі наголошує на тому, що під час кризи владою вживали різні заходи по захисту французьких корпорацій від дешевої покупки їхніх акцій на біржі іноземними компаніями, а також від поглинання їх транснаціональними корпораціями. Особливо увагу Франція зосередила на підтримці автомобільної та будівельної галузей і політиці в сфері збереження робочих місць і підтримки зайнятості.

Заслугує на увагу зосередження Єврокомісії на питаннях допомоги реальному сектору економіки і наголошення на необхідності надання урядами європейських країн системної допомоги різним секторам економіки, уникаючи дискримінації одних і приділення перебільшеної уваги іншим, що могло б, як зауважив президент Єврокомісії Ж. Баррозу, «...привести до нездорової конкуренції між галузями за кошти державної підтримки». Зокрема, Ж.Баррозу

запропонував надавати урядову підтримку перш за все малому і середньому бізнесу, а також виділити кошти у збільшених розмірах Європейському інвестиційному банку на фінансування та кредитування галузей інфраструктури в рамках Євросоюзу.

Цікавим є досвід пристосування окремих галузей до кризових умов, що продемонстрував Китай: держава скасувала експортне мито на продукцію металургійної галузі з метою підтримки експорту металургійної продукції для отримання експортних валютних надходжень в країну. Як відомо, Китай останнім часом став одним із найбільших зовнішніх кредиторів по відношенню до Сполучених Штатів в структурі федерального зовнішнього боргу, вкладаючи отримані від експорту надходження у казначейські векселя США.

До особливостей реагування на фінансово-банківську кризу слід віднести й ті способи виходу з кризи чи шляхи пристосування до неї, що демонструє банківська система різних країн і уряди цих країн. Наприклад, у Швеції провідні банки країни прийняли рішення про захист від ринкової нестабільності шляхом позик у Центробанку Швеції, як це зробив, зокрема, великий інвестиційний банк Скандинавії *Garnegie Investment Bank*, залучивши таким шляхом 1 млрд. шведських крон (причому акції банку впали на 53%), або ж шляхом збільшення своєї капіталізації у 1.5 рази за рахунок гарантованої додаткової емісії на 12.4 млрд. шведських крон (1.56 млрд. доларів США), як це зробив найбільший в Швеції *Swedbank*. До речі, *Swedbank* має свої структури і в Україні, що досі вважалось позитивним стабілізуючим моментом для нашої держави, оскільки Швеція не пов'язана з фінансовою системою США, а українські банки і загалом певні сектори економіки розраховували на стабільність кредитування з боку цього банку. Але фінансова скрута в базовій країні провокує цей банк до зменшення кредитування за кордоном, і, зокрема, в Україні.

Скандинавські банки були тісно пов'язані з економікою балтійських країн, з яких вони держали до недавніх часів 80% активів банківської системи, але в країнах Балтії, як і в більшості європейських країнах, криза на ринку житла та іпотеки нанесла удар по великих банках Скандинавії, хоча слід відзначити, що фінансової скрути скандинавські банки зазнали майже на рік пізніше з початку світової фінансової кризи.

Найгірший сценарій розгорнувся в Ісландії, де практично збанкрутувала банківська система країни.

Особливо відчутне падіння темпів реального ВВП вже протягом 2009 року відзначало в таких європейських країнах, як Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина. Найбільші позначки рецесії відмічені в Латвії (3% реального спаду ВВП), а з країн – не членів ЄС – в Україні, де, за даними МВФ до кінця 2009 року економічний спад був на рівні - 13%.

До речі, одним з шляхів колективного виходу країн ЄС із світової кризи вважається торговельно-економічне партнерство з країнами Східної Європи і, зокрема, з Україною, яке передбачає створення між Україною та ЄС зони вільної торгівлі, встановлення безвізового режиму, а також, створення єдиного

вільного ринку енергоресурсів шляхом приєднання України до європейської енергетичної системи.

Цікаво прослідкувати основні загальні заходи антикризової програми ЄС у боротьбі з проявами фінансово-економічної кризи в своїх країнах-членах. Це, перш за все, жорсткий контроль за зростаючими дефіцитами державних бюджетів країн, за шляхами запозичення коштів урядами у фінансових структур; це зниження облікової ставки Європейського центрального банку та тиску на бізнес з боку держави; це державні програми по фінансуванню об'єктів інфраструктури. Для стабілізації фінансових ринків у Німеччині та Португалії фінансовим установам цих країн була надана допомога у вигляді державних гарантій по позиках. Для фінансування цієї антикризової програми Єврокомісія надала 30 млрд.євро, а 27 країн-членів – 170 млрд.євро, і серед них одна Німеччина тільки надала більше 80 млрд.євро.

Значну теоретичну цінність у цьому плані має порівняльний аналіз умов отримання стабілізаційних коштів для реалізації національних програм по виходу з кризи, що застосовуються в ЄС та з боку Міжнародного валютного фонду для країн – не членів ЄС. Якщо 27 країн-членів ЄС самостійно вирішуватимуть куди саме і в яких розмірах будуть спрямовані кошти на реалізацію національних стабілізаційних програм, виходячи з особливостей власних ринків та національних конкурентних пріоритетів, то ті фінансові кошти, які на умовах стенд-баю отримує Україна від МВФ, мають, так би мовити, зв'язаний характер і попередньо визначається, який з траншів має використовуватись на рекапіталізацію банків, який на проведення масштабних валютних інтервенцій, який на погашення попередніх зовнішніх боргів чи, принаймні, їх обслуговування в частині виплати відсотків по зовнішніх заборгованостях. І якщо попередні кредити Україні від МВФ у другій половині 90-х років надавались на умовах обов'язкової реалізації санаційної програми, яку накладав на країну-позичальника МВФ і в якій були визначені конкретні підзвітні монетарні показники (розмір грошової бази, чисті валютні резерви, агрегат M_3 і таке інше), а також конкретні, прораховані по місяцях і роках економіко-адміністративні заходи стабілізаційного призначення, то тепер країна-отримувач має звітувати за характер витрат самих фінансових коштів, а не за досягнення певних цифр індикаторів економічного розвитку.

Повертаючись до питання порівняльного аналізу шляхів подолання економічної кризи в європейських країнах згідно прийнятої антикризової програми, крім структурно-економічних і фінансово-монетарних заходів, значну цінність з точки зору теоретичного аналізу представляють собою також намічені заходи фіскального характеру. Мається на увазі контроль за бюджетними витратами, за співвідношенням в єдиному консолідованому бюджеті між державним і місцевими бюджетами, загальне скорочення податків і зменшення податкового тиску, зниження ставки ПДВ для окремих галузей. Так, у Великій Британії було введено знижений податок на додану вартість з метою підтримки купівельної спроможності громадян, що діятиме до кінця 2009 року. Австрія вносить зміни в свою фіскальну політику, зокрема, у запланованій податковій реформі передбачене значне зменшення податкового

тиску на громадян і підприємців. Значний пільговий податковий кредит своєму малому бізнесу надасть Угорщина.

В Україні ж, навпаки, отримання 11,2 мільярдів СДР кредиту від МВФ означатиме, по-перше, відповідне з відсотками збільшення і без того 110-мільярдного загального зовнішнього боргу країни, а, по-друге, в умовах рецесії по типу стагфляції наданий зовнішній кредит лише поглибить проблему фінансової заборгованості, інфляції, валютної нестабільності (хоч і тимчасової) і не дасть можливості навіть подумати про запровадження знижених ставок податків в країні, як це зараз робиться в країнах Євросоюзу. Зниження податкового тиску в європейських країнах входить до Єдиного стабілізаційного «плану дій» по підтримці реального сектора економіки, що стагнує, і особливо малого і середнього бізнесу, та структурно значимих галузей. Українські ж реалії вказують перш за все на те, що головною причиною інфляції, крім окремих невірних популістських дій з боку попереднього уряду, все ще залишається монополізм як у виробничій сфері, так і в сфері ціноутворення на кінцеву продукцію, аж ніяк не реальне співвідношення між пропозицією товару і платоспроможністю агрегованого покупця, який страждає під час кризи як через втрату ринків збуту і зменшення попиту на свою продукцію (сектор підприємців), так і через зростаюче безробіття (сектор споживачів). Отже довжіння бюджетних міркувань і вантаж проблем з фінансовою заборгованістю не дозволять вже вкотре Україні поставити на порядок денний довгоочікувану реформу оподаткування, в якій би були передбачені вбудовані фіскальні регулятори, як короткострокового, так і довгострокового характеру, які могли б одночасно з дієвою реалізацією Антимонопольного законодавства України, дійсно утворити разом з ефективною монетарною і валютною політикою збалансований економіко-правовий механізм виходу з кризи.

Висновки

З наведеного вище загального аналізу головних закономірностей кризи та причин, що спонукали до її появи та специфічних засобів реагування на циклічні прояви та різку фінансову нестабільність з боку багатьох держав світу, можна зробити висновки, що, *по-перше*, економічна криза 2008-2009 років є світовою кризою, пов'язаною з процесами глобалізації, *по-друге*, що рекурентність форм прояву та фаз протікання самої кризи, не дивлячись на різну глибину економічного падіння в окремих країнах, мали загальний характер і відбувалися з належною послідовністю, *по-третє*, що мали місце вбудовані структурні кризи, а також що світова валютна система має вочевидь змінюватись в напрямку певної «нео-Бреттон-Вудської» системи або корзини світових валют, зважених по ресурсній базі. Ця криза продемонструвала хибність політики багатотрильйонного ринку деривативів, спекуляцій на фондовому ринку та накопичення астрономічних цифр зовнішніх боргів. Вихід з цієї кризи продовжиться по 2011 рік і матиме величезні наслідки для формування нової економічної картини світу, в якому кожна країна залежить від інших країн і має нести свою власну і взаємообумовлену споріднену відповідальність за свої економічні рішення, політику і соціальні імперативи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. К.В.Іванова. Стан фондового ринку в період світової фінансової кризи і його подальший розвиток // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4. – с.172-178.
2. Розгортання фінансово-економічної кризи в Україні у 2009 році: негативні наслідки та засоби їх пом'якшення: нак.аналіт.доп./ Ред.: В.М.Геєць: Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К., 2009. – 159 с.
3. В.Бурлачков. Теоретичні основи грошово-кредитної політики і світова фінансова криза // Економіка України. – 2009. - № 2. – с.49-59.
4. Л.А.Клюско. Криза світових фінансових ринків та їх вплив на банківську систему України // Соц.-екон.пробл.сучас.періоду України. – 2008. – Вип. 1. – с.337-345.
5. Л.Алексєєнко. Підвищення стійкості економіки України до світових фінансових криз // Економіка України. – 2008. – № 1. – с.92-95.
6. В.І.Тарасов. Світова фінансова криза та її наслідки для малої країни з відкритою економікою // Соц.-екон.пробл.сучас.періоду України. – 2008. – Вип. 1. – с.482-490.
7. С.Юрій. Світові економічні кризи та їх сучасні модифікації // Вища шк. – 2008. - № 2. – с.13-25.

Пахомов Ю.Н.,
д.э.н, проф., академик НАН Украины,
директор Института
мировой экономики и международных отношений
НАН Украины

УКРАИНА И РОССИЯ: ЭФФЕКТЫ ВЗАИМОДОПОЛНЯЕМОСТИ И РИСКИ ОТТОРЖЕНИЯ

«Правительство, которым управляют
деньги, так же опасно, как
правительство, которым управляют
бандиты».
Ф.Рузвельт

Исследуя в течение многих лет цивилизационные процессы, я все больше приходил к выводу, что планетарная структура этносов в значительной мере формировалась на основе принципа взаимодополняемости. Действительно, если Запад экстравертный, то Восток, - интравертный. Если у одних народов, - избравших религией протестантизм, - стремление к наживе становится чуть не смыслом жизни; - то у других народов (ислам) религия оказывает сдерживающее влияние на проявление алчности; а на рыночно-спекулятивную экспансию даже набрасывает сдерживающую «узду».

Та же взаимодополняемость с элементами противостояния выявляется в отношении народов к природе. Одни этносы (например, - японцы-синтоисты) относятся к природе как к божеству; и проявляют (как индусы) милосердие ко всему живому. Другие (народы белой расы), наоборот, склонны к покорению природы, и ее хищнической эксплуатации. Еще один аспект взаимодополнения: есть нации «мужские», и есть «женские» и т.д.